

Restrykcje kontra protesty: władze Rosji utrudniają aktywność opozycyjną

Jadwiga Rogoża

W ostatnich tygodniach Duma Państwowa uchwaliła szereg ustaw, które mają być instrumentem zwiększenia kontroli państwa nad aktywnością społeczną oraz mogą być użyte do przeciwdziałania inicjatywom opozycyjnym. Między innymi zwiększono wymogi wobec NGO korzystających z zagranicznych grantów i nadano im status „agentów zagranicznych”, przywrócono penalizację „oszczerstwa” i wprowadzono możliwość blokowania stron internetowych, na których pojawiają się niewłaściwe treści, a w czerwcu br. zaostrożono kary za udział w nielegalnych protestach. Wobec liderów opozycji nadal stosowane są szykany. Jednocześnie władze planują zwiększenie nakładów na struktury siłowe, odpowiedzialne za utrzymanie porządku publicznego.

Szeroki zakres i restrykcyjny charakter działań wymierzonych w oponentów władz potwierdzają, iż polityczna strategia Kremla sprowadza się do chęci blokowania zachodzących przemian społecznych, w tym przeciwdziałania aktywności opozycyjnej poprzez zwiększanie jej kosztów – finansowych i politycznych. Pokazuje to jednocześnie rosnącą nerwowość Kremla, która wynika zarówno z utrzymującej się społecznej mobilizacji, jak i z pesymistycznych prognoz gospodarczych, w tym prawdopodobieństwa kolejnej fali kryzysu gospodarczego, który może zachwiać ekonomiczną stabilnością Rosji. Jednak skuteczność przyjętej przez władze strategii może być ograniczona: może ona utrudniać aktywność opozycji i krytyków władz jedynie na krótszą metę. Ta strategia nie zlikwiduje głębszych przyczyn niezadowolenia z polityki Kremla, co więcej wzrost represyjności polityki władz może zrażać środowiska, które dotąd były doń nastawione życzliwie bądź neutralnie.

Rekordowo szybkie restrykcje

W lipcu Duma Państwowa w rekordowym tempie przyjęła szereg ustaw, które regulują różne aspekty aktywności obywatelskiej i które mogą być przez władze użyte przeciwko osobom i organizacjom, angażującym się w działalność opozycyjną (szczegóły ustaw – zob. Aneks). Nowela ustawy o **organizacjach pozarządowych** nadaje NGO korzystającym z finansowania zagranicznego celowo dwuznacznie brzmiący status „agentów zagranicznych”. Nowe przepisy zaostrażają kontrolę władz nad działalnością organizacji pozarządowych oraz wprowadzają odpowiedzialność karną za różne wykroczenia. Utrudni to funkcjonowanie NGO i może być użyte do ich dyskredytacji jako podmiotów działających w interesie obcych

państw. Nowelizacja ustawy o ochronie dzieci daje rządowi możliwość **blokowania stron internetowych**, na których pojawi się dziecięca pornografia, informacje o narkotykach lub propaganda samobójstwa. Zapis ten może być wykorzystany do presji na „niepokorne” media czy blogerów, bowiem administratorzy portali www mają ograniczoną kontrolę nad treściami zamieszczanymi przez użytkowników. Kolejna uchwalona przez Dumę ustawa przywraca **penalizację „oszczerstwa”** (jego definicja prawna obejmuje m.in. krytykę władz), za które grożą wysokie kary pieniężne (maksymalnie 5 mln rubli, tj. ponad 150 tys. USD) lub przymusowe prace społeczne. Może to prowadzić do bankructwa organizacji lub osób, wypowiadających się krytycznie pod adresem władz. Ponadto zatwierdzono poprawki do ustawy całkowicie zakazującej reklamy alkoholu (napojów z zawartością powyżej 5% etanolu) w telewizji, Internecie oraz prasie. Przepisy te mogą uderzyć w część mediów krytycznych wobec Kremla, dla których dochody z reklamy stanowią ważne źródło finansowania, umożliwiające zachowanie niezależności.

Na jesienną sesję parlamentu zapowiedziano kolejne inicjatywy ustawodawcze idące w tym samym kierunku. Co prawda deputowani Jednej Rosji wycofali zgłoszony projekt ustawy, nadający status „zagranicznych agentów” mediom finansowanym w większości ze środków zagranicznych, jednak władze zamierzają ściślej „koordynować” działalność wolontariuszy. Izba Społeczna (w dużym stopniu kontrolowana przez Kreml) przygotowała projekt ustawy, wedle którego wolontariusze mogą działać jedynie z ramienia zarejestrowanej organizacji (z którą muszą podpisać umowę o współpracy), a ich działalność ma być szczegółowo zaplanowana i rozliczana (m.in. mają ponosić odpowiedzialność za niewywiązanie się z deklarowanych zobowiązań).

Aktywności legislacyjnej władz towarzyszy wiele innych działań wymierzonych w opozycję. Przed sądem toczy się sprawa o rzekome wywołanie zamieszek podczas wiecu 6 maja: opozycjoniści są przesłuchiвани, w ich mieszkaniach odbywają się rewizje, ujawnia się informacje dotyczące ich życia osobistego itd. Jednym z głównych oskarżonych może okazać się charyzmatyczny bloger Aleksiej Nawalny – przesłuchiвани utrzymują, iż próbuje się na nich wymuszać zeznania, które obciążałyby Nawalnego. Z kolei podlegająca prezydentowi federalna służba Rosfinmonitoring wszczęła kontrolę środków, zbieranych przez Nawalnego na programy walki z korupcją, na okoliczność „prania brudnych pieniędzy”. Szykany dotknęły także deputowanych Dumy, angażujących się w działalność protestacyjną, m.in. Giennadija Gudkowa ze Sprawiedliwej Rosji (policja cofnęła koncesję dwóm kontrolowanym przez niego firmom ochroniarskim) i komunistę Władimira Biessonowa, który został pozbawiony przez Dumę immunitetu i postawiony w stan oskarżenia (za rzekome wszczęcie zamieszek podczas opozycyjnego wiecu w Rostowie nad Donem w grudniu 2011).

Wzrost nerwowości władz

Nie ulega wątpliwości, iż ofensywa legislacyjna Dumy i szykany wobec opozycjonistów sterowane są z Kremla. Z inicjatywą ustawodawczą w sprawie wymienionych ustaw występowali deputowani partii władzy Jedna Rosja. Prezydent Władimir Putin publicznie poparł ich przyjęcie, a jednocześnie ostrzegł, że nie wolno dopuścić, by „destrukcyjne” siły zdestabilizowały sytuację w kraju.

Restrykcyjny charakter uchwalonych zmian jest odbiciem **politycznej strategii władz**, której celem jest zacieśnienie kontroli państwa nad życiem społecznym oraz przeciwdziałanie obserwowanemu w Rosji procesowi społecznej aktywizacji, zarówno w sferze politycznej (wzrost aktywności opozycyjnej), jak i innych sferach (oddolne inicjatywy w sferze ekologii, dobroczynności, kwestii lokalnych i in.). Wprowadzane restrykcje mają hamować obywatelską aktywność i zwiększać jej koszty – finansowe, polityczne i osobiste. Nowe ustawodawstwo rozszerza możliwości karania oponentów, w tym doprowadzania ich do bankructwa za samą krytykę władz. Jednocześnie władze wzmacniają potencjał i lojalność struktur siłowych, które mogą być wykorzystane wobec ulicznych akcji opozycji: według przygotowanych przez Ministerstwo Finansów propozycji wstępnych założeń budżetowych na rok 2013 nakłady na utrzymanie porządku publicznego mają być zwiększone o 9% (a na obronę narodową aż o 25%), co kontrastuje z redukcją wydatków na cele socjalne.

Tak szeroki zakres i restrykcyjny charakter wprowadzanych zmian zdradza wzrastającą **nerwowość i obawę Kremla przed dalszą aktywizacją społeczeństwa**. Wskazuje to, iż **władze zaczynają coraz poważniej traktować oponentów** i skalę ich zagrożenia dla obecnego systemu. Źródłem tych obaw jest to, iż społeczna mobilizacja środowisk nastawionych opozycyjnie do władz utrzymuje się od jesieni 2011 roku. I choć w okresie wakacyjnym jej poziom nieco spadł, jest ona podsycana przez kontrowersyjne działania władz bądź przez wydarzenia ujawniające nieefektywne funkcjonowanie państwa. Ostatnim takim wydarzeniem była powódź na Kubaniu, podczas której wyszły na jaw wieloletnie zaniedbania na szczeblu regionalnym i federalnym. Reakcje na powódź pokazały, iż społeczeństwo obarcza władze (w tym Kreml) odpowiedzialnością za nieefektywne funkcjonowanie państwa, a jednocześnie wykazuje dużą sprawność organizacyjną i zdolność do szybkich, oddolnych działań (organizacja pomocy dla powodzian). Ta aktywność sprawiła nawet, że prezydent Putin, w obawie przed dalszym wykorzystywaniem sprawy powodzi przez krytyków władz, złożył drugą wizytę na obszarach objętych klęską i zadeklarował wypłacenie powodzianom jeszcze wyższych odszkodowań.

Nerwowość władz podsycana jest też przez powtarzające się prognozy **kolejnej fali kryzysu gospodarczego**, spodziewanego w roku 2013, m.in. w związku z problemami w strefie euro. Spowolnienie gospodarcze, które ma dotknąć Europę i Azję Południowo-Wschodnią, może zmniejszyć zapotrzebowanie na rosyjskie nośniki energii i obniżyć ich cenę. To poważnie uderzyłoby w rosyjski budżet i utrudniłoby władzom realizację ich celów gospodarczych, politycznych i socjalnych.

(Nie)skuteczność restrykcyjnej strategii

Obrona przez rosyjskie władze strategia może być skuteczna **na krótszą metę**: wysokie kary pieniężne i penalizacja wielu działań oponentów mogą utrudniać i ograniczać ich aktywność. Jednak reakcje przedstawicieli opozycji świadczą o tym, że już szukają oni sposobów obchodzenia nowych przepisów. Można zatem zakładać, że na dłuższą metę restrykcje nie zahamują krytyki polityki Putina. Jej źródłem jest bowiem niezadowolenie z obecnego modelu rządów i wzrost zainteresowania liberalizacją systemu władzy, mniej czy bardziej bezpośrednio wyrażany przez klasę średnią, część elit gospodarczych, intelektualnych, a nawet administracji państwowej.

Co więcej, stopień restrykcyjności wielu ostatnich posunięć Kremla może **zrażać środowiska nastawione dotąd do władz życzliwie bądź neutralnie**. Nowe ustawy mogą bowiem uderzyć w działalność organizacji pozarządowych oraz mediów, które nie angażują się w działalność opozycyjną. Zaniepokojenie rygorystycznością przyjętych ustaw wyraziła część niezaangażowanych dotąd obserwatorów. Restrykcyjna polityka Kremla znajduje również odzwierciedlenie w odnotowywanej w badaniach socjologicznych zmianie nastrojów społecznych na niekorzyść władz. Wskazują one na wzrost społecznego przyzwolenia na protesty polityczne: 40% badanych uznaje prawo „niezadowolonych” do protestowania (drugie tyle jest przeciwne), a 45% jest przeciwne karaniu opozycjonistów (za jest 30%). Negatywny stosunek społeczeństwa do władzy ujawnia się również przy okazji różnego rodzaju klęsk żywiołowych, tak jak na Kubaniu: większość mieszkańców podziela przekonanie, iż jest przez władze oszukiwana. Jeśli w kolejnych latach Rosję dotkną skutki drugiej fali kryzysu gospodarczego, można oczekiwać zmniejszenia zabezpieczeń socjalnych ze strony państwa. W takiej sytuacji na istniejące nastroje opozycyjne może nałożyć się niezadowolenie kolejnych grup społecznych, dotąd władze popierających.

Współpraca: Katarzyna Jarzyńska

Aneks

Ustawy, których władze mogą użyć do ograniczenia aktywności opozycyjnej

9 czerwca – weszła w życie nowela do **ustawy o zgromadzeniach**. Skokowo wzrosły kary pieniężne za udział w nielegalnych zgromadzeniach oraz za powodowanie szkód materialnych i uszczerbku na zdrowiu osób w czasie wieców i manifestacji – wynoszą one do 300 tys. rubli (ponad 9 tys. USD) dla osób fizycznych i do 1 mln rubli (ponad 30 tys. USD) dla organizacji. Za naruszenie ustawy przewidziano także roboty publiczne (do 200 godz.).

11 lipca – nowelizacja **ustawy o ochronie dzieci** daje władzom możliwość blokowania stron internetowych, na których pojawi się dziecięca pornografia, informacje o narkotykach lub propaganda samobójstwa. Decyzję o wpisaniu stron www na „czarną listę” podejmuje rządowa służba Roskomnadzor bez sankcji sądu. Ustawa ma wejść w życie 1 listopada 2012.

13 lipca – nowelizacja **ustawy o organizacjach pozarządowych**. Ustawa dotyczy organizacji działających w sferze polityki (zgodnie z definicją obejmuje to organizację akcji politycznych, mających na celu wpływ na podejmowanie decyzji przez organy władzy lub kształtowanie opinii publicznej w wyżej wymienionym celu). NGO korzystające z finansowania zagranicznego otrzymają status „agentów zagranicznych”, co skutkuje zaostrzeniem kontroli nad ich działalnością finansową (m.in. składanie sprawozdań finansowych co 6 miesięcy). Ustawa wprowadza też odpowiedzialność karną za rozmaite

wykroczenia. Dla przykładu, za odmowę złożenia dokumentów potrzebnych do wpisania organizacji na listę „agentów zagranicznych” przewidziano kary w wysokości do 300 tys. rubli (ponad 9 tys. USD), zawieszenie działalności NGO na pół roku, do 480 godz. prac przymusowych lub karę do 2 lat pozbawienia wolności. Z kolei za „nakłanianie obywateli do odmowy spełniania obowiązków obywatelskich lub do innych bezprawnych działań” grozi kara do 200 tys. rubli (ponad 6 tys. USD), pozbawienie wolności do 3 lat lub prace przymusowe na okres 3 lat. Z inicjatywy prezydenta Putina spod działania ustawy wyłączono organizacje religijne, kulturalne i ekologiczne, a także korporacje państwowe, instytucje samorządowe i podległe im jednostki mające status organizacji niekomercyjnych. Ustawa ma wejść w życie w listopadzie 2012.

13 lipca – uchwalenie zmian do kodeksu karnego, przywracających **penalizację „oszczerstwa”**. Pojęcie to ma szeroką definicję: świadome rozpowszechnianie nieprawdziwych informacji, dyskredytujących inną osobę i pogarszających jej reputację. Przewidziano za nie wysokie kary pieniężne (maksymalnie 5 mln rubli, tj. ponad 150 tys. USD) lub przymusowe prace do 480 godz. Warto odnotować, iż „oszczerstwo” zostało usunięte z kodeksu karnego rok temu (czerwiec 2011) z inicjatywy prezydenta Miedwiediewa. Obecna ustawa prawdopodobnie wejdzie w życie jesienią br. (na razie nie określono dokładnej daty).

23 lipca – weszły w życie zmiany do ustawy o reklamie oraz szeregu ustaw regulujących krajową produkcję i sprzedaż alkoholu całkowicie **zakazujące reklamy napojów alkoholowych** z zawartością etanolu powyżej 5% w mediach: telewizji, Internecie oraz w prasie (w stosunku do prasy nowe prawo obowiązywać będzie od 1 stycznia 2013).